

Za etnologijo je pomembno tudi zadnje poglavje o pomnikih medicinske in farmacevtske preteklosti (Lavičkova zbirka v tovarni Lek, Minaříkova zbirka v Pokrajinskem muzeju Maribor, farmacevtska zbirka Fakultete za farmacijo, Plečnikova lekarna – Salus, Lekarna Olimje, lekarniški ambient v Muzeju novejšje zgodovine v Celju, lekarniška zbirka Pokrajinskega muzeja Koper, lekarniška zbirka Pomurskega muzeja Murska Sobota v Beltincih, lekarniška zbirka Janeza Kristana v Lekarni Logatec). Te zbirke so začele nastajati po drugi svetovni vojni, ko so lekarniški zavodi prenavljali stare prostore in jih opremljali s sodobnim pohištvom, staro pohištvo, opremo in posodje pa so shranili v depoje. Tam je veliko propadlo ali se je porazgubilo. Prvotni lastniki so bili zasebni lekarnarji, dokler ni bila po drugi svetovni vojni lekarniška dejavnost nacionalizirana.

Vsako poglavje v knjigi je pravzaprav samostojna enota, ki mu sledijo navedbe virov in literature ter daljši povzetek v slovenskem in angleškem jeziku, na koncu pa je še zbiran seznam kratic, imensko kazalo, skupni angleški povzetek in recenzije. Poglavja so strokovno pregledali tudi po najmanj trije zdravniki, farmacevti, zgodovinarji in etnologi. Vse tri knjige, ki jih je uredila etnologinja in kulturna antropologinja Senta Jaunig, natisnjene obsegajo več kot 1500 strani, opremljene so z okoli 3000 fotografijami ali drugimi slikovnimi viri. Poudariti pa je tudi treba, da čeprav je knjige deloma sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost, te ne bi mogle biti natisnjene, če avtorica ne bi sama našla sponzorjev in donatorjev, ki so pokrili pretežni del stroškov priprave. To ponovno poudarjam zato, ker kaže, kakšen mačehovski odnos ima država do slovenske znanosti. Če hočejo raziskovalci delati in objavljati, torej opravljati svoj poklic in poslanstvo, se morajo sami znajti in si najti sredstva za delo in objave, ker se znanost na državo že dolgo več ne more več zanašati. Stanje je podobno kot v kadrovske podhranjeni medicini, kjer večina zdravnikov izgoreva za zdravje svojih bolnikov, zato je prva od treh knjig *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem* še toliko pomembnejši prispevek za poznavanje razvoja medicine in zdravstvenega sistema, katerega glavna skrb je zdravstvena dobrobit človeka.

Mojca Ramšak

Iztok Ilich: *Brezmejna Slovenija: trdoživost ljudskega izročila.* Ljubljana: Cankarjeva založba, 2018, 319 str.

Iztoka Ilicha, publicista, urednika in prevajalca, poznamo etnologi kot zvestega udeleženca številnih aktivnosti in dogodkov v okviru Slovenskega etnološkega društva ali v okviru muzejev in inštitutov v Sloveniji in čez mejo. Vselej se veliko pogovarja, sprašuje, zapisuje in fotografira. Razen tega redno poroča (tudi) o etnoloških publikacijah v reviji Bukla.

»Zanimanje za preteklost, predvsem za kulturno zgodovino v najširšem pomenu besede, v njenem okviru pa zlasti za zgodovino knjige ter živo in neživo

etnološko in drugo kulturno dediščino, me je pripeljalo do tega, da sem začel pisati,« je dejal v intervjuju za Delo ob podelitvi Schwentnerjeve nagrade (2012).

V Ilichovi bibliografiji naletimo na številne časopisne in revialne članke s področja kulturne dediščine. Zdi se, da ga je to na videz rutinsko, časnikarsko pisanje izmojstrilo, da tudi v knjigah piše razumljivo in z velikim s spoštovanjem do svojih sogovornikov in tematike. V uvodu v obravnavano knjigo se opravičuje, da ni etnolog in da zato ni zavezan »pravilom in zahtevam stroke«. Pravi: »In smem si privoščiti navduševanje. Kdaj pa kdaj najbrž tudi pretirano, nekritično navduševanje ...« Brez slabe vesti lahko spregledamo njegovo opravičevanje, saj si danes ne moremo predstavljati niti kakovostne etnološke raziskave ali razprave, v kateri raziskovalka ali raziskovalec ne bi pokazala znatne mere vživljanja v dejanja in aktivnosti na področju kulturne dediščine pri analizi in vrednotenju pojavov in s tem določene osebne note. Kaj naj si mislimo o raziskovalcu kulture, ki bi do svojih protagonistov gojil nezainteresiran odnos? Ali ki bi kulturo neke skupnosti uporabljal zgolj kot paravan za svoje ideološke polemike? Zato Ilich ne počne nič narobe, ko v razumljivem jeziku in strnjeno sestavlja prijazne pripovedi o ljudeh in njihovem zavzemanju za ohranjanje kulturne dediščine v svojih krajih. Z »izumom« izraza *varuhi izročila* je že v knjigi *Varuhi izročila* (Mohorjeva, Celovec 2014) podal izzivalno inačico za ne preveč posrečen izraz *nosilci izročila*, ki danes prevladuje v diskurzu o nesnovni kulturni dediščini.

300

Še nekaj o Ilichovem slogu pisanja. Z nekaterimi kolegicami in kolegi sem govoril o njegovi novi knjigi, ker sem želel pridobiti več mnenj o njej. Brez navajanja imen naj povzamem večinsko mnenje, da zna Ilich tako povzeti in opisati sestavine kulture, da postanejo na novo zanimive celo etnologom, ki so mu dali podatke o teh sestavinah. Tudi nad to značilnostjo njegovega pisanja se moramo zamisliti, ker pomembno dopolnjuje strokovna in znanstvena besedila o kulturni dediščini. Dosega namreč tisto, kar radi označujemo kot vračanje znanja informatorjem oz. protagonistom kulture.

Knjigo sestavlja šest vsebinskih sklopov: Z jezikom smo, Spomin v ljudeh, Spomin v predmetih, Šege ob cerkvenih praznikih, Benečija – izročilo v lesu in kamnu ter V svet za kruhom. Ob koncu knjige so v pomoč iskanju po besedilih imensko kazalo, viri slikovnega gradiva in pomembnejši viri in literatura. Omenjeni vsebinski sklopi vsebujejo 30 poglavij, opremljenih z več kot 600 fotografijami. Največ sta jih na svojih poteh po Sloveniji in zamejstvu posnela avtor in njegova soproga. Med njimi najdemo tudi številne dokumentarne posnetke iz starejših obdobij. Večina fotografij je zelo povednih in usklajenih z besedilom. Pomembnejše in večje so razvrščene v zgornjo tretjino strani. Tako knjiga vodi bralčevo vizualno pozornost. Nerodno je edino to, ker so te fotografije postavljene druga ob drugo brez vidnega roba. Vsebine in plani se prelivajo iz ene slike v drugo, kar je za bralčevo vizualno zaznavanje lahko moteče, a to gre bolj na rovaš oblikovalca kot avtorja.

Na notranji strani platnic je shematski zemljevid Slovenije z označenimi lokacijami vseh poglavij. (Škoda, da lokacijam niso dodane strani v knjigi!) S

tem grafičnim prikazom nas avtor uvede v osnovni koncept knjige, ki ga moramo upoštevati vselej, ko se vprašamo o sistematiki dela. Ilich namreč ne sledi sistematizaciji gradiva oz. sestavin kulturne dediščine, kot smo je vajeni etnologi. Tudi Janez Bogataj npr. v svojih bogatih monografijah prikazuje pestrost slovenske kulturne dediščine, a navadno enotematsko in v okvirih standardne etnološke sistematike. Morda je prav v zvezi z neupoštevanjem kanonizirane sistematike moč razumeti Ilichovo uvodno opravičevanje, ker ni zavezan pravilom stroke, vendar nam avtor vrne zaupanje z glavno poanto ali sporočilom, da je varovanje kulturne dediščine z jezikom na čelu najvrednejše med Slovenci v sosednjih državah, kjer živijo kot manjšina. V tem se Ilich priključuje tistim, ki menijo, da se suverenost Slovenije meri po skrbi za Slovence zunaj državnih meja, česar uradna slovenska politika zlepa ne vidi in ne udejanja v zadovoljivi meri.

Ilich razume kulturno dediščino zelo široko, začenši z osnovnim konceptom, da je jezik oz. njegovo ohranjanje, navkljub asimilacijskim pritiskom, podlaga vsej drugi kulturni dediščini. Zato bomo v številnih poglavjih našli prijazne portrete ljudi, ki se hrabro soočajo z izginjanjem jezikovne (beri: etnične) zavesti, četudi so poslednji v tem boju. Zgleden prikaz tega je npr. poglavje Zabrdra – cvetoča idila na robu sveta, portret dveh sester na koroški jezikovni meji. Sicer je v vsakem poglavju, tako iz zamejstva kot iz države, prikazanih tudi več sestavin kulturne dediščine v ožjem smislu, npr. krajina, stavbarstvo, obrti, prehrana, šege, izseljenstvo, zbirke, ki pa so vedno obdane z obširnimi razlagami, pojasnili, skratka z obširnim ozadjem (beri: kontekstom), največkrat z zgodovinskimi opisi, z usodami krajev in ljudi, v miru in vojni, skoraj enciklopedično, mestoma kar malo preveč poučno. Lahko pa se uživimo v laičnega bralca, ki bo v Ilichovem besedilu morda prvič bral o stvareh, ki jih doslej ni poznal. V tem pogledu se Ilichova knjiga brž spremeni v poseben turistični vodnik v najzlahotnejšem smislu. O slednjem razmišlja tudi dr. Nena Židov v predgovoru knjige, založba, ki jo je izdala, pa v sinopsisu na svojih spletnih straneh.

Morda je posebnost Ilichovih poglavij tudi to, da vključujejo tako živo kulturno dediščino kot »folklorizirano« kulturno dediščino, se pravi zaradi različnih razlogov umetno oživljeno ali prirejeno za ogled javnosti. Tako poglavje je npr. Na Ljubnem edino župnik in pek nista šla na flos; o flosarskem balu, ki je zgolj zrežiran spomin na nekdanjo gospodarsko dejavnost. Na podoben način je v enem od poglavij oživljen spomin na aleksandrinke v Prvačini. Toda kaj so številne muzejske zbirke, če ne s pomočjo predmetov oživljena zgodovina in minula kultura? Na ta način Ilich implicite polemizira z različnimi pogledi na vprašanja t. i. avtentičnosti kulturne dediščine. Kako naj vrednotimo tiste sestavine kulturne dediščine, ki niso več žive v svojem naravnem okolju, temveč jih posamezniki ali organizacije postavljajo na ogled zaradi različnih razlogov zunaj kompetence skupnosti, v katerih živijo ali so nekdaj živele? Vprašanje je na videz nerodno, a v resnici odpira nekatere dileme o načinih varovanja in ohranjanja različnih oblik kulturne dediščine. Ilich ni kriv za to, niti ta vprašanja, ki se odpirajo ob njegovi knjigi, niso podlaga za kritiko njegovega dela. Nasprotno: s tem, ko je samorastniško zaobjel širino kulturne dediščine v slovenskem kulturnem prostoru, je izzval kritično samoizpraševanje

vseh, ki se na kakršen koli način ukvarjamo s kulturno dediščino. Naj dodam vsaj eno pomisel glede teh vprašanj. Ni sporno javno predstavljanje sestavin kulturne dediščine, pač pa lahko pride do njihovega razvrednotenja, če organizatorji javnih prireditev v želji po vzbujanju večje pozornosti gledalcev ozaljšajo te sestavine z dodatki, ki ne izvirajo iz naravnega okolja kulturne dediščine. Verjetno je bolj kot varovanje »strokovnosti« pri tem odločilen občutek za pravo mero in estetiko.

302

Kot rečeno, se največ poglavij Ilichove knjige posveča enotam v zamejstvu, v Italiji (Benečija, Ter, Rezija), na Koroškem in Štajerskem, na Hrvaškem ter v Porabju. To je pomembno, ker uradni slovenski državni Seznam (ali Register) nesnovne dediščine teh enot ne bo mogel vključevati, tudi če odgovarjajo merilom Unescove konvencije o varovanju nesnovne dediščine. Na neki način morajo dobiti pomembno težo vsaj v takih knjigah, kot je Ilichova. Morda je za to že prepozno, vsaj kot kažejo primeri na Koroškem, kjer si nemška (beri: ponemčena) jezikovna skupnost počasi, a vztrajno, prisvaja nekdanjo kulturno dediščino koroških Slovencev, od noše do šeg in prehrane.

Skozi vsa besedila v Ilichovi knjigi prihajajo pred bralca v prvi plan portreti ljudi, ki so zaslužni za ohranjanje kulturne dediščine v vseh mogočih oblikah, četudi brez znanja muzejstva, etnologije, zgodovinopisja ali upravljanja kulturne dediščine. Ne glede na to, ali ti ljudje, Ilich jih imenuje *varuhi izročila*, delajo iz lastnih nagibov ali po pooblastilu skupnosti, v kateri živijo, so gotovo najpomembnejši člani v omrežju s strokovnjaki, uradniki javne uprave in gledalci oz. obiskovalci. Ta pozornost do *varuhov izročila* je morda največja vrednost in pomen Ilichove knjige. Brez opolnomočenja *varuhov* je kulturna dediščina z rezultati strokovnih preučevanj vred zgolj mrtva črka v zaprašenih kartotekah.

Naško Križnar

Marjeta Pisk: *Vi čuvarji ste obmejni: pesemska ustvarjalnost Goriških brd v procesih nacionalizacije kulture.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018, 159 str.

V svoji letos izdani monografiji se Marjeta Pisk posveča pesemski ustvarjalnosti prebivalcev Goriških brd, mejni regiji, ki pozornost raziskovalcev sicer pritegne le redko. Bralci in bralke, ki jih zanima preteklost glasbenega ustvarjanja v Goriških brdih, bodo v delu Piskove naleteli na veliko zelo zanimivih informacij, ki slikajo pestrost briških glasbenih ritualov, značilnih tako za praznične priložnosti kot za vsakdanje življenje. Bogastvo prispevka Marjete Pisk pa vendar ni zgolj v podrobnem opisovanju pevskega in instrumentalnega glasbenega ustvarjanja, ki ga avtorici omogoča zbrano empirično gradivo, pač pa razumevanje glasbenih dejavnosti kot tesno vpetih v specifični zgodovinski kontekst. Avtorica pristopa h glasbenemu udejstvovanju v Goriških brdih kot spreminjajoči se praksi. Razumeti ga skuša predvsem v odnosu do slovenskega nacionalnega gibanja. Natančneje,